

JULKILAUSUMA - ILMASTOTOIMIA ARVOIVA KANSALAISSRAATI

Johdanto

Tämän julkilausuman on laatinut ilmastotoimia arvioiva kansalaisraati, johon osallistui 33 satunnaisotannan ja kiintiöinnin kautta valittua suomalaista. Kutsu osallistua raatiin lähetettiin maaliskuussa 2021 8000 satunnaisesti valitulle 18-80-vuotiaalle suomalaiselle. Kutsukyselyyn vastanneista muodostettiin raadin kokoonpano siten, että se edusti mahdollisimman hyvin koko väestöä asuinpaikan, sukupuolen, iän sekä koulutustaustan mukaan. Raati kokoontui kolmena päivänä, 22.4. sekä 24.-25.4.2021.

Ohjatun työskentelyn aikana raati kuuli asiantuntijoita, arvioi keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman (KAISU) piiriin kuuluvien ilmastotoimien oikeudenmukaisuutta ja vaikuttavuutta sekä kirjoitti julkilausuman aiheesta. Julkilausuma sisältää raadin yleiset huomiot ilmastotoimien oikeudenmukaisuudesta sekä arviot kustakin yksittäisestä ehdotetusta toimesta. Julkilausuma on raatilaisten laatima, eivätkä raadin järjestäjät ole tuottaneet tai muokanneet sen sisältöä. Yksittäiset tiedot tai perustelut eivät heijastele kenenkään yksittäisen raatilaisen mielipiteitä, vaan julkilausuma on raadin yhteinen kannanotto.

Ilmastotoimia arvioivan kansalaisraadin järjestivät Turun yliopiston tutkijat ympäristöministeriön ja ilmastopolitiikan pyöreän pöydän toimeksiannosta.

Raati hyväksyi julkilausuman äänin

Kyllä 30

Ei 0

Tyhjä 2

(Poissa 1)

Yleiset huomiot

Toimien taloudellinen vaikutus aiheuttaa yleistä huolta kansalaisissa, vaikka ilmastonmuutoksen hidastamiseksi halutaan toimia. Uusista ilmastotoimista koituvat valtiolliset kustannukset on jaettava oikeudenmukaisesti eri sektoreiden kesken. KAISUn toimenpiteiden rahoituksessa tulee ottaa vahvasti huomioon myös kansalaisten näkökulma.

Veronkorotusten siirtymäajoissa tulee huomioida kuluttajien valinnanvapaus ja taloudellinen vapaus, eli siirtymäaikojen tulisi olla tarpeeksi pitkät, jotta taloudellinen taakka ei kasva liian äkillisesti yksittäisellä kuluttajalla. Veronkorotukset tulee kohdistaa ilmastopäästöihin ja kompensoida muualta kokonaisveroastetta nostamatta.

Yksilölliset ja alueelliset erot on otettava huomioon, ja vaihtoehtoja tulisi olla tarjolla mahdollisuuksien mukaan.

Valinnanvapautta ei saa rajoittaa tarpeettomasti näillä toimilla. Asumisen ja toimimisen pitää olla mahdollista joka puolella Suomea. Tulee myös vedota yksilönvastuuseen niin, että oikeuksia ei rajata, mutta turvataan tulevien sukupolvien elinmahdollisuudet.

Taakanjakosektoriin ja erityisesti kuluttajiin kohdistuvien toimien osalta on laaja-alaisesti huomioitava toimien vaikutukset ympäristöön (ilmasto + biodiversiteetti) sekä taloudelliset vaikutukset eri sosioekonomisiin ryhmiin. Lisäksi on huomioitava, miten taakanjakosektoriin kohdistuvat toimet vaikuttavat päästökaupan alaiseen sektoriin, jotta ongelmia ei vain siirretä sektorilta toiselle.

Julkishallinnossa ja kunnissa nykyisiä verovaroja tulisi ohjata esimerkiksi näyttämien ilmastoystävälliseen liikenteeseen asumiseen ja ruokaan.

Toimissa tulee korostaa tuotteen valmistajan vastuuta, sillä kuluttajalla harvoin on mahdollisuus selvittää tuotteen alkuperä ja ekologisuus täysimääräisesti.

Alkuperäiskansojen kansainvälisesti ja kansallisesti tunnustetut oikeudet tulee ottaa huomioon. Ilmastomuutoksen pysäyttämiseksi tehtäviä toimia ja hankkeita, joilla on negatiivisia vaikutuksia saamelaisten kielen ja kulttuurin ylläpitämiselle ja kehittämiselle, ei saa tehdä ilman alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan FPIC-periaatteen (Alkuperäiskansojen oikeuksia koskeva sopimus) mukaista tietoon perustuvaa ennakkosuostumusta.

Taloudellisista toimista tulee voimakkaasti ja selkeästi tiedottaa kuluttajia, jotta kaikki tuloluokat osaavat hakea erinäisiä tukia ja vähennyksiä tai muutoin ottaa toiminnassaan huomioon uudet taloudelliset muutokset. Informaatio-ohjausta tulisi tehdä kattavasti, esimerkiksi ilmastokasvatuksena jo peruskoulusta lähtien. Sen tulisi sisältää selkeät ja lyhyet perustelut taloudellisista toimista, jotta kansalaisten tietoisuus kasvaisi. Tukien informaatio-ohjauksessa tulisi erityisesti ottaa huomioon vähävaraiset ja vanhukset.

#	TOIMENPITEET	KOMMENTIT TOIMENPITEISTÄ
1	Jatketaan kävelyn ja pyöräilyn investointiohjelman toteuttamista ja kävely- ja pyöräilyolosuhteiden parantamista	Kävely- ja pyöräteiden suunnittelussa otettava huomioon yhdenvertaisuus. Investointeja tulee kohdentaa niille alueille, joilla pyöräteiden käyttö ja tarve on hyöty-käytösuhteen mukaisesti parasta. Budjetissa ja päätöksenteossa tulee ottaa huomioon muutkin kävely- ja pyöräteiden käyttöä edistävä toimet, kuten liikenneturvallisuus, kunnossapito, pyöräparkit ja tiedotus. Haja-asutusalueilla vaihtoehtona voi olla myös pientareen levennys.
2	Jatketaan ja korotetaan liikennesähkön ja -kaasun julkisen jakeluinfrastruktuurin tukea	Tukea on osoitettava tasa-arvoisesti kaikille alueille, myös haja-asutusalueille. Etenkin biokaasun jakeluinfrastruktuuri on riittävästi ulotettava kattamaan koko maa. Biokaasun osalta tulee ottaa huomioon riittävä saatavuus kansalaisille kilpailukykyiseen hintaan.
3	Jatketaan täyssähköautojen nykyistä hankintatukea ja korotetaan tukisummaa	Jotta toimenpide voidaan toteuttaa oikeudenmukaisesti ja vaikuttavasti, pitäisi hankintatukea kohdistaa sekä uusiin että käytettyihin täyssähköautoihin sekä laajentaa ladattaviin hybridi-autoihin, ilmastotavoitteisiin soveltuvien rajoituksin. Tukea olisi ohjattava myös jakamistalouden kehittämiseen, jotta autoja ei tarvitsisi olla niin paljon, mutta useammalla olisi mahdollisuus käyttää autoa omistamatta sitä.
4	Jatketaan nykyisiä konversiotukia vanhan bensiiniauton muuttamiseksi etanoli- tai kaasukäyttöiseksi	Tuen saamista myös uudempien autojen etanolikonvertointiin pitäisi helpottaa. Uudempien autojen konvertointimahdollisuuksia pitäisi siis tutkia ja hallinnollisten ongelmien purkamiseen löytää keinoja, jotta prosessista saataisiin kokonaisuudessaan yksinkertaisempi. Konvertoinnista tiedottamista pitäisi myös lisätä, jotta kuluttaja saisi siitä oikeaa ja ajanmukaista tietoa.

5	Toteutetaan romutus-palkkiokampanja tai -kampanjoita	Tuen pitää suuntautua nimenomaan kotitalouksille. Romutettavia autoja voisi olla enimmillään kaksi per kotitalous per kampanja. Romutuspalkkio pitäisi voida käyttää nykyisten mahdollisuuksien lisäksi myös käytetyn sähköauton hankintaan.
6	Jatketaan ja korotetaan yksityisen latausinfrastruktuurin tukea taloyhtiöille. Laajennetaan tuki kattamaan taloyhtiöiden lisäksi myös työpajat	Yksityisten lisäksi myös valtion ja kuntien tulee huolehtia kattavasta latausinfrastruktuurista työntekijöilleen. Tuen toimeenpanossa on huomioitava muu lainsäädäntö, jotta ei synny mahdollisuuksia väliinputoamisiin. Tuen edellytyksissä tulisi huomioida myös pienyritykset, jotta niillä olisi tosiasiallinen mahdollisuus rakentaa latauspisteitä. Uusrakentamisessa voitaisiin miettiä latauspisteiden rakennusvelvoitetta. Sähkönsiirtohinnoissa olevat ongelmat tulisi ottaa huomioon, esim. sähkönsiirron korkean hinnan osalta.
7	Investointituki (öljylämmityksestä luopuminen)	Jotta toimenpide voidaan toteuttaa oikeudenmukaisesti ja vaikuttavasti, on otettava huomioon, että se on pitkäjänteisesti rahoitettu. Kaikilla tulee olla yhtäläiset mahdollisuudet lämmitysmuodon konvertointiin tulotasosta riippumatta joko tuen, lainatakauksen tai niiden yhdistelmän muodossa. Velvoitetaan kunnat antamaan matalan kynnyksen neuvontaa tuista tehokkaasti ja tasa-arvoisesti.
8	Autoverotuksen ja ajoneuvoverotuksen muuttaminen	Ajoneuvoverotuksen tulee olla johdonmukainen ja perustua kaikilta osin ajoneuvon päästöihin, mukaan lukien käyttövoimaverot. Autovero tulee poistaa, jotta Suomen autokantaa saadaan uudemmaksi. Fossiilittomia polttoaineita käyttävien autojen verotusta tulisi keventää entisestään. Tällä hetkellä käytössä olevia ajoneuvoveron vapautuksia pitäisi laajentaa alueellisen oikeudenmukaisuuden mukaisesti. Esimerkiksi vuosittaisessa ajoneuvoverotuksessa otetaan huomioon alueelliset tekijät: erisäännöt pohjoiseen ja etelään, kuten liikennevaikutuksissa voidaan tehdä.
9	Fossiilisten polttoaineverotuksen nosto	Fossiilisten polttoaineiden verotusta ei pitäisi vielä nostaa, koska se osuu kaikkein kipeimmin pienituloisiin, joilla ei ole varaa vaihtaa sähköautoon, mutta jotka kuitenkin autoa tarvitsevat. Polttoaineverotuksen nosto on oikeudenmukaista vasta silloin, kun käytettyjen sähköautojen hinnat ja tarjonta ovat samalla tasolla kuin fossiilisten polttoaineilla kulkevat.

10	Sisällytetään biokaasu ja sähköpolttoaineet jakeluelvoitteeseen	Jatketaan polttoaineveron CO ₂ -tukikomponenttia, joka alentaa veroa uusiutuvalle polttoaineelle. Biokaasun ja sähköpolttoaineiden eli sähköllä tuotettavien polttoaineiden riittävyys ja kotimainen huoltovarmuus on varmistettava, jotta estetään hintojen arvaamaton tai äkillinen nousu. Ylipäätään jakeluelvoitteen lisäämisestä johtuvaa hintojen nousua on valvottava ja tarvittaessa rajoitettava. Toimenpide ei saa lisätä eriarvoisuutta alueellisesti.
11	Lämmitysöljyn verotuksen tuntuva nosto	Jotta toimenpide voidaan toteuttaa oikeudenmukaisesti ja vaikuttavasti, on otettava huomioon, että lämmitys on perustarve. Eri ihmisryhmien, erityisesti eläkeläisten ja pienituloisten, eriarvoisuus lisääntyisi toimenpiteen myötä. Kuluttajia tulisi ohjata ensisijaisesti pois öljylämmityksestä muilla keinoilla kuten investointituella.
12	Kotitalousvähennyksen tason nosto	Jotta toimenpide voidaan toteuttaa oikeudenmukaisesti ja vaikuttavasti, on otettava huomioon, että mahdollinen omavastuun poistaminen parantaisi vähennyksen saatavuutta kaikille. Ehdotamme lisäksi korotettua "eko-kotitalousvähennystä" kotitalousvähennyksen rinnalle, joka olisi korva-merkitty toimenpiteisiin jotka parantavat kiinteistön energiatehokkuutta.
13	Vähemmän hävikkiä, enemmän terveellistä ja ympäristöystävällistä ruokaa	Tutkimusta on lisättävä tuotantokustannusten, kuljetuskustannusten ja tuotteiden ekologisuuden osalta. Informaatiota on jaettava myös kuluttajien tietoon. Tiedottamista ja informaatiota lisättävä jo nuoruudesta asti. Julkisia varoja varhaiskasvatuksessa ja kouluissa on esimerkinomaisesti ohjattava ilmastoystävälliseen ja terveelliseen ruokavalioon. Hävikki tulee ottaa huomioon ruokalistojä laadittaessa. Hävikin kierto on saattamista tulee helpottaa, esimerkiksi ruokakaupoissa.
14	Ilmastoystävällisen ruoan edullisempi hinta	Tuetaan kotimaisten kasviproteiinien tuotantoa ja ilmastoystävällisen ruoan tuotantoa, lisäksi kannustetaan ekologisesti kestävämmän lihan, kuten kalan, riistan ja poron kuluttamiseen. Toimissa pitäydyttävä positiivisessa kannustamisessa, esimerkiksi tuissa ja matalammassa verotuksessa. Kuluttajien tasapuolisten kuluttamismahdollisuuksien kannalta minkään ruokatuotteiden hintoja ei tulisi keinotekoisesti nostaa. Sairauksista aiheutuvista erityisruokavalioista syntyvä ruokakustannusten kasvu tulisi tarvittaessa kompensoida esimerkiksi verotuksellisin keinoin.